

بهره‌گیری از ظرفیت‌های حقوق شهروندی برای مقابله با جرایم علیه امنیت ملی در فضای مجازی

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

سمیه رحمانی * ID

چکیده

امنیت ملی و جرایم مرتبط با آن بخش مهمی از دغدغه هر نظام سیاسی است که با توجه به گسترش فضای مجازی ابعاد جدیدی پیدا کرده است. همچنین حقوق شهروندی به عنوان یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در جامعه، فرایند جرایم علیه امنیت ملی در فضای مجازی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد که محور پژوهش حاضر است. بررسی این است که حقوق شهروندی از چه ظرفیت‌هایی برای مقابله با جرایم علیه امنیت ملی در فضای مجازی برخوردار است؟ یافته‌های پژوهش نشان داده است که بر مبنای حقوق شهروندان در قانون اساسی و در نظر گرفتن حقوقی نظیر آزادی، امنیت و حاکمیت قانون نیازمند در نظر گرفتن حقوق خاص برای گروه‌های قومی و مذهبی، در نظر گرفتن ملاحظات قانونی و حقوقی نظیر فیلترینگ هوشمند برای جلوگیری از تشکیل دولت دوم (بی‌قانون) در فضای مجازی و همچنین استفاده از ظرفیت سلبریتی‌ها برای مقابله با تهدیدات و بحران‌های داخلی و خارجی است. در حوزه عمومی، نیز نیازمند شهروندی سایبری به معنای پذیرش مسئولیت جدید برای شهروندان و در نظر گرفتن حقوق آنان در فضای نوین ارتباطی و اینترنتی است. از این منظر، احساس مسئولیت برای شهروندان، آنان را نسبت به دفع مخاطرات فضای مجازی بر علیه امنیت خودشان آگاه ساخته و نسبت به تعامل با نهادهای قانونی، ترغیب می‌سازد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصول حقوق شهروندی یعنی امنیت و آسایش عمومی، رفاه و برابری، تأمین اجتماعی و مشارکت در عرصه سیاسی و اجتماعی امری پذیرفته شده است که تسری آن به فضای سایبری، نوعی مصونیت برای عرصه عمومی و سازوکاری برای مقابله با جرائم علیه امنیت ملی فراهم می‌آورد. اما در عرصه حاکمیتی نیز ملاحظات حقوقی و تقنینی، نظارت بر محتوا و پلتفرم‌ها به دور از ملاحظات سیاسی و سلیقه‌ای است. در مقاله حاضر از روش توصیفی و تحلیلی استفاده شده و چارچوب نظری مقاله نیز شهروندی سایبری است.

کلیدواژه: حقوق شهروندی، امنیت ملی، فضای مجازی، جنگ روایت.

* نویسنده مسئول: prsrahmanim@gmail.com

تاریخ تایید: ۱۴۰۳/۵/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۲۲

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 18, No.67, Summer 2024, P 3-18

rahyaftjournal.ir

Utilizing the capabilities of citizen rights to deal with crimes against national security in cyberspace

Samia Rahmani *

PhD student in Private Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

National security and related crimes are an important part of the concern of any political system, which has gained new dimensions due to the expansion of cyber space. Security is the bedrock of any society's growth, and people have always used all their material and spiritual tools and resources to achieve it, and with this motive, they have formed a government. The need for security is the most basic human need after physical needs, and it is only by having security that individual and collective growth and advancement can be realized. For this reason, important concepts such as national security, citizens' security, and security in political, social, cultural and economic dimensions, etc., have cast a shadow on the literature of international relations. National security is a multi-dimensional concept, complex and has different elements and signs that every political system from the point of view of ideology, constitution and attitude of political leaders towards the people, the political systems in the world and the international system, has a special perception of it has Several definitions of national security have been presented, most of which classical definitions refer to the absence of war and military threats against a country or the protection of borders from physical threats. This means that national security is achieved when a country can maintain its basic values while avoiding war. But over time and with the change in the ways of realizing security and the expansion and

* Corresponding Author: prsrahmanim@gmail.com

How to Cite: Rahmani, S (2024). Utilizing the capabilities of citizen rights to deal with crimes against national security in cyberspace, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 17(67), 3-18.

Received: 11/06/2024

Accepted: 05/08/2024

multiplication of threats, new definitions of national security have been presented, which have paid more attention to the civilian aspects and include environmental security, collective security, cyber security, technological security, etc. have presented as new dimensions of national security. This means that if a political system cannot establish cyber security in a good way, it will raise many threats against that country. In this case, defining national security in today's world is a difficult task and requires consideration of time and place and effective tools in providing security on the one hand and ways to provide it in the current situation on the other hand.

In any case, every political system to ensure its national security is faced with tools that can be both threatening and considered an opportunity to promote and strengthen national security. One of these important tools is virtual space. A tool that, with the help of the Internet and communication media, has made cyber and virtual security one of the basic concerns of political systems in the contemporary era. This means that an important part of the threats and opportunities related to national security comes out of cyber space. A simple event in a country, which few people knew about before, quickly spreads in different parts of the world and starts a wave of threats against that country. Specifically, this procedure is also applicable to the system of the Islamic Republic of Iran. Due to the ethnic, religious, linguistic and social diversity of the Iranian society, as well as the specific political procedure that governs the society, there are many threats in cyberspace. Therefore, an important part of these threats seek to create a crisis and threaten national security. This means that by highlighting the existing problems and their permanent plan in the virtual space, they double the social costs of a problem.

Considering the above, dealing with crimes against national security becomes doubly important. However, according to the current research, dealing with threats to national security does not always require a criminal and judicial mechanism, but there are also social, deterrent and citizen role-playing methods that can be used to reduce crimes against national security. Or prevented them from happening. One of these tools is capacity building of citizenship rights. Also, citizenship rights, as one of the influential components in the society, also affects the process of crimes against national security in cyberspace, which is the focus of the present research. The question is, what capacities do citizens' rights have to deal with crimes against national security in cyberspace? In this article, the descriptive and

analytical method is chosen as the research method and the data collection tool is library.

Considering these cases and the importance of citizen's rights in dealing with crimes against national security in cyber space, it should be said that the findings of the research have shown that based on the rights of citizens in the constitution and taking into account rights such as freedom, security and the rule of law It is necessary to consider special rights for ethnic and religious groups, to consider legal and legal considerations such as smart filtering to prevent the formation of a second (lawless) government in cyberspace, and also to use the capacity of celebrities to deal with threats and crises. Internal and external. In addition, the results of the research show that based on the use of the capacities of citizens' rights to deal with crimes against national security, we need to consider the three aspects of governance, public and people, and pay attention to the role of specific groups (political and socio-cultural). This means that it is possible to use the capabilities of citizen rights such as security to justify the effective role of the government in smart filtering, dealing with crimes against national security and criminal content as a form of governance. In the next stage, the role of citizens and their participation can be used as a public resource. This means that if cyber citizenship can be considered as an effort for the presence of citizens in a new context, the responsibility of citizens in this field will also undergo changes. Considering the legal participation of citizens in dealing with cyber threats and crimes against national security, "internet patrolling" is necessary to monitor anti-national security activities that even violate principles 24 to 26 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran. The design of this solution is due to the compatibility of the solution (cyber citizen internet browsing) with the risks that occur in cyber and virtual space. In other words, threats also require countermeasures of their own kind so that, in addition to the participation of citizens, the dangers caused by crimes against national security can be brought to the attention of legal and judicial authorities as soon as possible.

But the other side of dealing with crimes against national security from the perspective of citizen rights is to ward off potential threats in areas that need more attention due to social and political consequences, which have turned into concrete dangers today thanks to the expansion of cyber space. Therefore, identifying ethnic groups, making their demands and demands in the virtual space and using

media capacities is an important measure to create a kind of national cohesion and deal with threats against national interests and security. It means that by linking national and ethnic identity through granting special rights and respecting ethnic plurality and diversity through the right to use the mother tongue for teaching or having a national media to ward off threats against national security. Another measure is to use the capacity and position of reference groups such as celebrities or other reference groups so that they can connect the general public to support the national identity in critical situations. In this way, it should be said that all three aspects of governance measures, public and considering the role of special groups in dealing with crimes against national security are important and vital from the point of view of citizen's rights. The composition.

Keywords: Citizen Rights, National Security, Virtual Space, Narrative War.

مقدمه

امنیت بستر بالندگی هر جامعه‌ای است و انسان‌ها همواره در طول تاریخ از تمامی ابزارها و امکانات مادی و معنوی‌شان برای تحقق آن استفاده و با همین انگیزه نیز دولت تشکیل داده‌اند. نیاز به امنیت پس از نیازهای جسمانی، اساسی‌ترین نیاز بشر است و فقط با داشتن امنیت است که رشد و تعالی فردی و جمعی محقق می‌گردد. به همین دلیل مفاهیم مهمی نظیر امنیت ملی، امنیت شهروندان و امنیت در ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و... بر ادبیات روابط بین‌الملل سایه انداخته است. امنیت ملی مفهومی چند بُعدی، پیچیده و دارای عناصر و نشانه‌های مختلفی است که هر نظام سیاسی از منظر ایدئولوژی، قانون اساسی و نگرش رهبران سیاسی به مردم، نظام‌های سیاسی موجود در سطح جهان و نظام بین‌الملل، تلقی خاصی از آن دارد. تعاریف متعددی از امنیت ملی ارائه شده است که اغلب تعاریف کلاسیک بر نبود جنگ و تهدید نظامی بر علیه یک کشور یا مصون ماندن مرزها از تهدیدات فیزیکی اشاره دارد. بدین معنا که امنیت ملی زمانی محقق می‌شود که یک کشور بتواند در عین اجتناب از جنگ، ارزش‌های اساسی خود را حفظ نماید. اما به مرور و با تغییر در راهکارهای تحقق امنیت و گسترش و متکثر شدن تهدیدات، تعاریف جدیدی از امنیت ملی ارائه شده است که بیشتر بر ابعاد غیرنظامی توجه نشان داده است و امنیت محیط زیستی، امنیت جمعی، امنیت سایبری، امنیت تکنولوژیکی و.. را به عنوان ابعاد جدید امنیت ملی ارائه کرده‌اند. بدین معنا که اگر یک نظام سیاسی نتواند امنیت سایبری را به‌نحو مطلوبی برقرار سازد، تهدیدات زیادی بر علیه آن کشور به پا خواهد خواست. در این صورت معنا کردن امنیت ملی در جهان امروز کار دشواری است و نیازمند در نظر گرفتن زمان و مکان و ابزارهای مؤثر در تأمین امنیت از یکسو و راهکارهای تأمین آن در شرایط کنونی از سوی دیگر است.

هر نظام سیاسی برای تأمین امنیت ملی خود با ابزارهایی نیز مواجه است که هم می‌توانند جنبه تهدیدآمیز داشته باشند و هم اینکه فرصتی برای ارتقا و تقویت امنیت ملی تلقی شوند. یکی از این ابزارهای مهم فضای مجازی است. ابزاری که به مدد اینترنت و رسانه‌های ارتباطی، امنیت سایبری و مجازی را به‌عنوان یکی از دغدغه‌های اساسی نظام‌های سیاسی در دوران معاصر تبدیل کرده است. بدین معنا که بخش مهمی از تهدیدات و فرصت‌ها در ارتباط با امنیت ملی از دل فضای مجازی بیرون می‌آید. یک اتفاق ساده در یک کشور که تا پیش از این، افراد کمی از آن مطلع می‌شدند، به سرعت در نقاط مختلف جهان می‌پیچد و موجی از تهدید را بر علیه آن کشور راه می‌اندازد. به طور مشخص این رویه درباره نظام جمهوری اسلامی ایران نیز مصداق پیدا می‌کند. به دلیل تنوع قومی، مذهبی، زبانی و اجتماعی جامعه ایران و همچنین رویه سیاسی خاصی که اداره جامعه را در

دست دارد، تهدیدات متعددی در فضای مجازی در جریان است. از این رو بخش مهمی از این تهدیدات به دنبال بحران‌سازی و تهدید امنیت ملی هستند. بدین معنا که با برجسته کردن مشکلات موجود و طرح دائمی آنان در فضای مجازی، هزینه‌های اجتماعی یک مشکل را مضاعف می‌کنند.

با عنایت به موارد بالا، مقابله با جرایم علیه امنیت ملی اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند. اما پژوهش حاضر مقابله با تهدیدات امنیت ملی همواره نیازمند سازوکار کیفری و قضایی نیست، بلکه شیوه‌های اجتماعی، بازدارنده و مبتنی بر نقش‌آفرینی شهروندان نیز وجود دارند که در صورت بهره‌گیری از آنان می‌توان جرایم علیه امنیت ملی را کاهش داد و یا مانع از وقوع آنان شد. یکی از این ابزارها، ظرفیت‌سازی از حقوق شهروندی است. بدین معنا که حقوق شهروندی در چه شرایطی می‌تواند برای مقابله با جرایم علیه امنیت ملی کارساز باشد و سازوکارهای مؤثر آن نیز کدام هستند؟ فرضیه پژوهش حاضر این است: شهروندی سایبری و مشارکت شهروندان وجه عمومی مقابله با جرایم سایبری، فیلترینگ هوشمند و قوانین، وجه حاکمیتی و در نهایت، پیوند زدن هویت‌های قومی، مذهبی و زبانی با هویت ملی و استفاده از ظرفیت سلبریتی‌ها نیز وجه دیگری هستند که برای مقابله با جرایم سایبری مؤثر می‌باشند. ضرورتی که برای نگارش پژوهش حاضر وجود دارد، ارائه راهکاری برای مقابله با تهدیدات علیه امنیت ملی در فضای مجازی با استفاده از سازوکارهای مندرج در قانون اساسی و اصول حقوق شهروندی است که مسؤلیت آنان را در قبال مقابله با جرایم علیه امنیت ملی را گوشزد نموده و در کنار رویکردهای قضایی و حاکمیتی، از رویکردهای موجود در قانون اساسی بهره می‌برد.

۱-۱. پیشینه تحقیق

مقاله جعفری و برجعلی‌زاده (۱۴۰۱) با عنوان «فضای سایبر و جهانی شدن گستره تهدیدات امنیتی» چنین بیان کردند که گذار از عصر انقلاب اطلاعات و ارتباطات و تحولات بنیادین در فضای سایبر، شبکه‌ها و منابع و تهدیدات امنیت را از وضعیت محدود خارج نموده و ساختار نظام جهانی نیز تغییر یافته و گسترش پیدا کرده است. از این جهت تهدیدات امنیتی نظیر فعالیت‌های تروریستی نیز در فضای سایبر گسترده شده و حتی این گروه‌های ضد بشری و خشونت‌طلب از ظرفیت‌های فضای سایبر برای دستیابی به مقاصد شوم خود بهره می‌برند.

ملکوتی و خلیل‌زاده (۱۴۰۰)، در مقاله «راهکار حقوقی تأمین امنیت سایبری» چنین نتیجه گرفته‌اند که با توجه به ابعاد و گستره استفاده از فضای سایبری، چه در سطح دولتی و کلان و چه در سطح خرد و حقوق شهروندی نیازمند ساماندهی به این موضوع در عرصه قانونگذاری هستیم که در حوزه امنیت مدنی و کیفری امری ضروری است. گاهی در این

حوزه میان جرم و مجازات اعمالی تناسبی وجود ندارد که تضییع حقوق شهروندان را در پی دارد. همچنان که با توجه به تغییرات دائمی حوزه سایبر و اینترنت، نادیده گرفتن برخی جرایم به دلیل تغییر ماهوی و استفاده از روش‌های متنوع، آسیب‌های جبران‌ناپذیری بر حوزه امنیت ملی کشور وارد می‌شود.

شکری (۱۳۹۹) در کتابی تحت عنوان «پیشگیری از جرایم سایبری علیه امنیت ملی در ایران»، تهدیدات جدید را نوع خاصی از تهدید می‌داند که برخلاف گذشته که تنها معطوف به نبود خطرات در مرزهای کشور و تمامیت سرزمینی بوده است، فرامرزی و متکثر شده است. با توجه به اینکه شهروندان، به طور شبانه روز به اطلاعات و رسانه‌های متعددی دسترسی دارند، نظارت بر تولید، ذخیره، ارسال و گسترش این موارد بخش مهم از تلاش کشورهای مختلف برای کاستن از تهدیدات نوین در فضای سایبری است.

دشتی و افشاری (۱۳۹۸)، در مقاله «مطالعه تطبیقی جرایم سایبری در ایران و حقوق بین‌الملل» چنین نتیجه گرفتند که برای تحقق یک جرم در حوزه رایانه ای سه رکن قانونی، معنوی و مادی هستند. یعنی برای تحقق جرم وجود این سه عنصر امری لازم است. در هر صورت امروزه اطلاعات، امری در دسترس هستند و ممانعت از آنان نمی‌تواند راهگشا باشد، بنابراین برای این معضل نیازمند آن هستیم تا نرم افزارهای ارائه کننده این اطلاعات را تحت نظم و قاعده دریاوریم.

مقاله حاجی ده‌آبادی و سلیمی (۱۳۹۳) تحت عنوان «اصول جرم‌انگاری در فضای سایبر (با رویکردی انتقادی به قانون جرایم رایانه‌ای)» چنین نتیجه گرفته است که جرم‌انگاری بی ضابطه دارای آثار سوء تورم کیفری است که با اهداف حقوق جزا نیز مغایرت دارد. بنابراین باید گفت که جرم‌انگاری در فضای سایبری نیازمند آن است که بر مبنای اصولی نظیر «مشروعیت» و «ضرورت» صورت گیرد و در عین رعایت حریم خصوصی شهروندان، تناسب دقیقی میان جرم صورت گرفته و رفتار مجرمانه با نوع و میزان مجازات انجام شود و در عین حال به ابزارهای موجود در دستگاه عدالت کیفری و اقشار آسیب‌پذیر نیز توجه داشته باشد.

با توجه به اهمیت امنیت ملی در فضای مجازی، پژوهش حاضر نیز تلاش کرده است تا همین موضوع را به بحث بگذارد. اما برخلاف پژوهش‌های یاد شده، رویکردی تلفیقی یعنی رویکرد اجتماع‌محور، حاکمیتی و ویژه نگر (ملاحظات گروه‌های خاص و سلبریتی-ها) را با تأکید بر سازوکارهای حقوق شهروندی را مدنظر قرار داده است که تاکنون در پژوهش مستقلی انجام نشده است.

۲. چارچوب نظری؛ شهروندی سایبری

امروزه تهدیدات از حالت تهدیدات سرزمینی و تجاوز به مرزهای کشورها خارج شده و با وجود فضای اینترنت و سایر، ابعاد و گستره تهدیدات از مرزهای سرزمینی فراتر رفته است (شکری، ۱۳۹۹: ۴۶). این تغییرات باعث دگرگونی در بیان و تعریف امنیت ملی نیز شده است. بدین معنا که امنیت دارای وجوه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شده که تعابیر سنتی نظیر تقلیل دادن امنیت ملی به امنیت نظامی و یا جلوگیری از تجاوز به مرزهای سرزمینی نمی‌تواند شرح حال دقیقی از آن باشد. از این منظر ما با شهروندی جدیدی مواجه هستیم که با نوع جدیدی از امنیت ملی نیز پیوند خورده است؛ بدین معنا که هر دو ورای مرزهای سرزمینی یک کشور بوده و بالتبع حقوق و تکالیف جدید و در عین حال نوع خاصی از شهروندی را پدید می‌آورد که نیازمند لحاظ کردن آن در عرصه سیاسی و اجتماعی نیز هستیم. از این نوع شهروندی جدید می‌توان تحت عنوان شهروندی سایبری، شهروندی دیجیتال و یا شهروندی مجازی نیز یاد کرد. در این تعریف جدید، تهدیدات و فرصت‌ها باعث شکل‌گیری نوع خاصی از روابط میان شهروندان و همچنین رابطه آنان با نظام سیاسی شده است که البته حقوق و قوانین جدیدی را نیز طلب می‌کند.

در الگوی نوین از حقوق شهروندی، محدودیت‌ها و فرصت‌های زندگی تحت تأثیر فضای نوین ارتباطی و اطلاعاتی است. زیرا در عرصه فناوری اطلاعات و ارتباطات، فرصت‌های جدیدی خلق شده است که از حیث دسترسی به منابع علمی و آموزشی و سایر عرصه‌های زندگی، باعث جلوگیری، حذف و تعدیل برخی شیوه‌ها نظیر جنسیت، وضعیت نژادی، وضعیت طبقاتی و زبانی در تعیین مصادیق حقوق شهروندی شده است (صالحی و چاری سرمستی، ۱۳۹۳:). بدین معنا که فضای دیجیتال و رسانه‌ای باعث شده تا برخی موانع تحقق حقوق شهروندی کاسته شده و یا حتی فرصت‌های جدیدی نیز خلق شوند. فرصت‌ها از این حیث که شهروندان به واسطه نظم نوین ارتباطی می‌توانند دیدگاه‌ها و انتقادات خود را مطرح کرده و نابرابری‌ها علیه خود را نیز اعلام کنند. بنابراین شهروندی سایبری نوع خاصی از مسئولیت برای دولت و برای شهروندان ارائه کرده است که در پرتو آن بتوانند نیازها و مطالبات خود را مطرح نموده و درصدد تحقق آنها تلاش نمایند. به همین ترتیب، نهادسازی و ارتباط گرفتن در فضای مجازی نیز به شیوه از راه دور و در بستری نامکان و آمیخته از نظریات و دیدگاه‌های متکثر شهروندی است.

شهروندی سایبری از جهتی دیگر باعث خلق مهارت‌ها و دانش موردنیاز در فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی می‌شود (Walters, 2015: 9). به همین دلیل داشتن اطلاعات و توانایی درباره شهروندی دیجیتال نه تنها برای مدیران جامعه ارزشمند است، بلکه می‌بایست شیوه‌های نوین را به همراه ابزارهای ارتباطی به کار گیرند (Walters, 2015: 11).

دستاورد مهمی که شهروندی سایبری خلق نموده است، دسترسی به منابع اینترنتی و رسانه‌های جمعی است که با ایجاد مشارکت در اهداف سیاسی، فرهنگی و آموزشی، توسعه شهروندی را در میان آحاد مردم ایجاد می‌کند (Oyedemi, 2015:460). از این جهت شهروندی دیجیتالی و سایبری، فرصت‌آفرین است و بیش از همه وابسته به ابزارهای نوین ارتباطی اعم از رسانه‌های جمعی و اینترنتی و یا فضای مجازی است. به هر ترتیب باید گفت که شهروندی سایبری نیازمند شناسایی تهدیدات نوین و استفاده از مسئولیت شهروندی در زمینه مقابله با تهدیدات و خطرات است که در نهایت بتواند جامعه مطلوب و آرمانی را نیز تحقق بخشد.

۳. پیوند امنیت ملی و حقوق شهروندی

حقوق شهروندی و امنیت ملی از جهات مختلفی به یکدیگر مرتبط هستند. قبل از هر چیز باید گفت بدون برقراری امنیت در جامعه، سخن گفتن از حقوق شهروندی بی‌معناست، زیرا تحقق اصول و معیارهای شهروندی از همه جهات نیازمند داشتن امنیت است. این فهرست شامل حقوق مدنی و سیاسی همچون رهایی از بردگی، شکنجه، بازداشت خودسرانه، توقیف، و همچنین آزادی دین، آزادی بیان، آزادی برپایی انجمن و شمار دیگری از حقوق اقتصادی-اجتماعی است (فریمن، ۱۳۸۹: ۲۸۶). موارد یاد شده نیازمند امنیت در آزادی بیان، امنیت در برگزاری تجمع، حمایت قضایی و حق رفت و آمد آزادانه است که نشانگر پیوند عمیق امنیت و عناصر شهروندی است. ابعاد مهم حقوق شهروندی بر همین اساس دارای اقسام مختلفی است که طیفی از نیازهای اقتصادی، اجتماعی، مدنی و حقوق فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرند که هر کدام به دنبال تضمین و داشتن امنیت در زمینه‌های مختلف یاد شده است. در میان اندیشمندان معاصر، تی اچ، مارشال^۱ بیشتر از بقیه به حقوق شهروندی پرداخت. در نظریه مارشال افراد در کنار وظایف مدنی دارای حقوق شهروندی شامل حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی بوده و این به معنای آزادی‌های شخصی، اندیشه، عقیده، بیان، حق مالکیت و حق برخورداری از حقوق اجتماعی است که در برگیرنده رفاه اقتصادی و امنیت می‌باشد. او شهروندی را موقعیتی دانست که در آن اعضاء یک اجتماع در رابطه با حقوق و وظایف خود از برابری برخوردار هستند. او همچنین قرن بیستم را قرن شهروندی نامید (نش، ۱۳۹۲: ۵۸). بنابراین در آراء مارشال نیز رفاه و حقوق اقتصادی به امنیت پیوند خورده است. همچنان که حقوق اقتصادی و اجتماعی به عنوان

ضرورت های اساسی زندگی شهروندان که توسط نسل دوم حقوق بشر مطرح شد، بحث امنیت در ابعاد اقتصادی و اجتماعی را نیز مطرح کردند^۱.

برحسب حمایت دولت جهت برقراری امنیت از این حقوق می توان گفت که کدام نوع حق شهروندی در یک جامعه وجود دارد و کدام یک در حق شهروندان اعمال نمی شود. ضمن اینکه زمینه سازی برای بهره مندی شهروندان نیازمند گسترش جامعه مدنی و توسعه حقوق فردی و جمعی است که در نهایت به توسعه آن کمک خواهد کرد.

همین رویه در اسلام با تعبیر آسایش همگانی و اطمینان از حفظ ارزش های اسلامی از آن یاد می شود (شریعتمداری جزایری، ۱۳۷۹: ۲۳). که بستری برای تحقق حقوق شهروندی است. یعنی اگر آسایش و امنیت عمومی نباشد، حقوق شهروندی نیز نه تنها محقق نخواهد شد، بلکه مطالبه مردم یک جامعه نیز نخواهد بود. همچنان که این عقیده نیز وجود دارد که در چارچوب آموزه های شرعی، فقه اساساً دستگاه تدارک امنیت است (عباسی اتویی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۳۸). زیرا امنیت بستر ساز سایر حقوق شهروندی و حتی گسترش دهنده آن است. بر همین اساس، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز اصول حقوق شهروندی از جمله امنیت، آزادی، کرامت و عزت و همچنین حقوق اقتصادی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است (ولوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۵). وجود امنیت در جامعه، برای همه شهروندان اعم از مسلمانان و غیرمسلمانان است که حق امنیت جانی، مالی، آبرو و حیثیت آنها باید محفوظ بماند و تا زمانی که در سرزمین اسلامی هستند، نه در قبال مسلمانان و نه در قبال غیر مسلمانان نباید تعرضی صورت گیرد (عباسی اتویی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۲۳). از این منظر حقوق شهروندی هم در نگرشی غیراسلامی و هم در نگرش اسلامی معطوف به نیازهای بنیادین و حیاتی هر شهروندی است که قبل از هر چیز نیازمند امنیت است. بر این اساس کوشش بر این است تا با استفاده از ظرفیت های حقوق شهروندی و از جمله تأکید بر شهروندی مجازی و سایبری، جرائم علیه امنیت ملی را شناسایی و نسبت به دفع آنان اقدام نمود. همچنان که ایجاد فرصت هایی برای ارتقای امنیت ملی در بستر فضای سایبری و استمداد از شهروندی سایبری نیز مدنظر است. بر مبنای ارتباطی که میان حقوق شهروندی و امنیت از جمله امنیت ملی وجود دارد، پیدا کردن سازوکارهایی در اصول حقوق شهروندی برای دفع خطرات ناشی از جرایم علیه امنیت ملی به بحث گذاشته می شود.

۱-۳. وجه عمومی؛ مشارکت شهروندان در فضای مجازی

۱. بنگرید به اعلامیه حقوق اقتصادی-اجتماعی مصوب ۱۹۶۶م و همچنین سند جهانی حقوق بشر؛ منشور حقوق

مشارکت، بخش مهمی از مسؤولیت یک شهروند است که از دیرباز به عنوان وظیفه سیاسی و اجتماعی شناخته می‌شود. بدین معنا که مردم و گروه‌های سیاسی و اجتماعی حق مداخله در امور را به واسطه شهروند بودن دار (نش، ۱۳۹۲: ۵۷). اما تقلیل دادن مشارکت به امری سیاسی نظیر رأی دادن، نمی‌تواند گویای این رویه باشد. بلکه با توجه به جاری بودن جنگ «روایت‌ها»، پیش دستی در روایت از سوی شهروندان جامعه ایرانی، از جمله رسانه‌های گروهی و گروه‌های مرجع نقش مهمی در جلوگیری از ارائه آنان توسط رسانه‌های بیگانه می‌شود. بر این اساس، شهروند-خبرنگار شناخته شده و در چارچوب قوانین داخلی، مرجعی مناسب برای مشارکت دادن شهروندان در بیان حقایق و وقایع جامعه است. بدین معنا که با گسترش سیاست‌های اجتماعی و جامعه محور، "سیاست مشارکتی" نیز به عنوان بخش مهمی از رویکردهای حقوقی تبدیل شده است. سیاست مشارکتی توجه به حل مشکلات جامعه نه از منظر نهادی و دولتی، بلکه از زوایه توجه به ظرفیت‌های اجتماعی برای حل این مسائل و مبارزه با آنان بر می‌خیزد. این به معنای مشارکت دادن شهروندان در حل معضلات اجتماعی از جمله جرایم حوزه فضای مجازی است.

ضمن اینکه با توجه به رویکرد اجتماعی‌ای که امروزه در حقوق داخلی و بین‌المللی نیز حاکم شده است، مشارکت و همکاری جامعه در سطح سیاست جنایی اجرایی از جایگاه قابل توجهی در کنترل و مبارزه با بزه کاری برخوردار است (نجفی ایرندآبادی، ۱۳۸۲: ۷۱). این رویه در عرصه شناخت و مقابله با تهدیدات حوزه فضای مجازی نیز از اهمیت خاصی برخوردار است. زیرا جرایم علیه امنیت ملی در عرصه فضای مجازی، امنیت حکومت به عنوان نماینده و مجری سیاستگذاری و سیاست سازی جامعه را با خطر روبرو می‌سازد. بر این اساس، هدف مهم سیاست جنایی مشارکتی، تضمین حق امنیت جامعه با ترکیب هوشمندانه‌ی پیشگیری و پاسخ‌دهی مجازات و باز پذیرسازی اجتماعی بزه‌کاران است. در واقع تأمین امنیت به‌عنوان نتیجه مبارزه با پدیده مجرمانه، خود هدف عمده‌ای است که با مشارکت مردم تحقق می‌یابد. از آنجا که پیشگیری و امنیت دو مقوله‌ی تفکیک‌ناپذیرند و همه‌ی دست‌اندرکاران آن را درک می‌کنند، از این رو سیاست جنایی مشارکتی بر آن است این دو گام را با توسل به خود مردم تأمین نماید (جمشیدی، ۱۳۹۰: ۲۵). بهره‌گیری از رویکرد مشارکتی برای مقابله با جرایم اجتماعی از جمله جرایم حوزه سایبری به دلیل رویه اجتماع‌محور و مردمی آنان نوعی کاستن از هزینه‌های مقابله با جرایم و احترام گذاشتن به مشارکت جمعی شهروندی است. زیرا از نظر آنان، یکی از اهداف اصلی کیفی‌های اجتماع‌محور همچنان که از نام آن پیداست اجرای کیفر در بستر جامعه است. این امر بر دو عنصر اعتماد و مشارکت اجتماعی مبتنی می‌باشد (زینالی، ۱۳۸۷: ۳۵).

شرکت دادن جامعه مدنی به خصوص مردم در این فرایند، صرف نظر از نشان دادن کارایی مردم در این عرصه، خود به این معناست که پیشگیری و حتی تأمین امنیت به این گروه از جامعه نیز برمی گردد. به عبارت دیگر برای تحقق یک سیاست جنایی واحد در سطح کلان، نه تنها مشارکت طیف گسترده‌ای از کنشگران این عرصه را نیاز دارد، بلکه نوعی هماهنگی و انسجام در بین تمامی ارکان فوق‌الذکر را می‌طلبد؛ بنابراین سیاست جنایی مشارکتی یعنی یک سیاست جنایی همراه با مشارکت جامعه مدنی که در چارچوب آن اهرم‌ها و نهادهای دیگر در کنار پلیس و دستگاه قضایی محدودیت‌های حقوق دیگران می‌شود (قبادی، ۱۳۸۱: ۳۸). به نظر می‌رسد اتخاذ این رویه از سوی پلیس و تعامل مردم با پلیس از جمله دست‌اندرکاران حوزه فضای مجازی یعنی پلیس سایبری می‌تواند باعث کاهش آسیب‌پذیری‌ها شود. تعاملی که در نهایت می‌تواند تهدیدات علیه امنیت ملی را با رویکرد مشارکتی کاهش دهد. اینجاست که نقش تعامل پلیس با مردم و مشارکت مردم برای مقابله و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای جنایی از جمله جرایم در حوزه فضای مجازی برجسته می‌شود و این مسأله نیازمند نقش هدایتی و تعاملی نیروی انتظامی و مردم است. بر این اساس، مسأله جرایم علیه امنیت ملی نیازمند توجه به عنصر تعامل، اتخاذ راهکارهای بومی، مردمی و مشارکتی با توجه به تجارب جهانی و بر مبنای نگرش مردمی انقلاب اسلامی و نگاه مردم‌گرایانه دستگاه قضایی و پلیس است می‌تواند رویکرد جدیدی در عرصه مقابله با جرایم علیه امنیت ملی به ما نشان دهد.

۲-۳. وجه حاکمیتی؛ فیلترینگ هوشمند و امنیت در فضای مجازی

امنیت، بنیان حقوق شهروندی است که بدون آن هیچ نظم اجتماعی پایدار نمی‌ماند. از این رو کوشش برای برقراری امنیت هم در فضای واقعی و هم در عرصه فضای مجازی امری مهم و حیاتی است. در همین راستا علاوه بر مسؤولیت شهروندان در فضای سایبری، دولت و یا نظام سیاسی، برای دفع خطرات و تهدیدات می‌بایست اقدامات لازم را برای مقابله با نابرابری و تهدید حقوق شهروندان لحاظ کند. به طور مشخص یکی از راههای استقرار امنیت ملی، بهبود هنجارها، سنت‌ها و روش‌های متداول زندگی و حفظ آنها است (پالیزبان، ۱۳۹۳: ۶۳۸). از این منظر اگر در هر شرایطی از جمله در فضای مجازی، هنجارها، سنن و روش‌های متداول زندگی مردم با خطر روبرو شود، نوعی جرم علیه امنیت ملی صورت می‌گیرد. زیرا امنیت ملی چیزی جز امنیت شهروندان نیست. زیرا در تعریف امنیت ملی با در نظر داشتن فضای سایبر و دنیای مجازی می‌توان بیان کرد که از جمله ابعاد امنیت ملی، کاهش تهدید ارزش‌ها، منافع و اهداف و حذف ترس از هجمه (فیزیکی و غیرفیزیکی) به اصول و مبانی ملی (ارزش‌ها، منافع اهداف) می‌باشد (تاجیک، ۱۳۸۱: ۱۵۱). در صورتی که هریک از ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده توسط مرجعی خارج از

قانون مورد تهدید واقع شود، به مثابه جرم علیه امنیت ملی است و در حوزه جرایم قرار می‌گیرد که نیازمند بررسی است. به عبارت دیگر، تهدید منافع ملی، تهدیدی برای حقوق شهروند است که همسو و تکمیل کننده منافع یکدیگر هستند و مقابله با هنجارشکنی، روشی برای حراست از امنیت ملی شهروندان در حیطی سرزمینی و داخلی است.

یکی از روش‌های مؤثر برای استفاده از ظرفیت حقوق شهروندی برای مقابله با تهدیدات در فضای مجازی، وجود قوانینی برای نظارت بر وضعیت فضای مجازی و جلوگیری از نشر هرگونه مطلب یا خبری است. رویه پیشنهادی استفاده از نوعی «فیلترینگ هوشمند» است که بتواند بر مبنای ضوابط و مقررات عمل نمایند و فارغ از هرگونه برخورد سلیقه‌ای، حزبی، جناحی، منفعت طلبانه و... اعمال شود. در صورت پیاده کردن این رویه، جلوی حاکمیت اینترنت و فضای مجازی بر کشورها و دولت‌ها که باعث پدید آمدن حکومت دومی بدون هیچ ساختار و چارچوبی می‌شوند، گرفته می‌شود و نتیجه آن نیز کاهش بحران‌ها و تهدیدات اجتماعی در جامعه است (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۱). بنابراین در صورتی که فیلترینگ هوشمند برای برقراری امنیت به عنوان مبنای حقوق شهروندی اعمال نشود، حکومت دوم (حاکمیت فضای مجازی بدون قانون) عرصه‌های مختلف زندگی شهروندان را اشغال کرده و هر موضوع ساده‌ای را به یک بحران تبدیل می‌کند. بنابراین بخش مهمی از سازوکارهای مبارزه با جرایم علیه امنیت ملی به مدیریت فضای مجازی و تهدیدات برخاسته از آن است که نیازمند همسو بودن سازوکارهای قدرت فنی - ابزاری و سازوکار قانونی - حقوقی است. به عبارت دیگر، دو سازوکار یاد شده می‌بایست همسو و مکمل باشند تا به صورت مضاعف عمل نمایند و امر اعمال حاکمیت در فضای مجازی را نیز محقق سازند (حافظ‌نیا، ۱۳۹۳: ۱۶۴). بنابراین دفع تهدیدات علیه امنیت ملی در فضای مجازی نیازمند در نظر گرفتن ملاحظات و سازوکارهایی نظیر فیلترینگ هوشمند و تدوین قوانینی شفاف است تا بتوان مانع انتشار هر خبر، مطلب و یا اطلاعاتی شد که امنیت شهروندان را به عنوان یک حق بدیهی در قانون اساسی و حتی شهروندی با خطر روبرو سازد. ضمن اینکه در حاکمیت مطلق فضای مجازی و عدم وجود قوانینی از سوی دولت، امنیت روانی شهروندان نیز تهدید می‌شود و ساختارهای اجتماعی و سیاسی از حیث پایداری به یک قانون واحد نیز بی‌بهره می‌مانند.

۳-۳. وجه خاص؛ توجه به گروه‌های اجتماعی و پیوند آنان با هویت ملی

حقوق شهروندی معطوف به برابری است (نش، ۱۳۹۲: ۳۵)، اما همواره در جوامع مختلف، افرادی هستند که نیازمند رسیدگی بیشتر و تخصصی هستند. در این زمینه همواره از گروه‌های قومی و مذهبی، زنان و کودکان به عنوان گروه‌های خاص یاد شده است (اسولیوان، ۱۳۸۸: ۱۲۸). که نیازمند حمایت بیشتری هستند. به طور دقیق باید گفت در

جوامع مختلف از جمله جوامع در حال توسعه، گروه‌های قومی که در مرزهای این کشورها ساکن هستند، از مشکلات بیشتری رنج می‌برند. از منظر جغرافیایی نیز بخش پیرامونی در مرزهای ایران برخلاف بخش مرکزی دچار گسیختگی است و شامل طیف متنوعی از گروه‌های فرهنگی و قومی است (جهانی‌راد، ۱۴۰۱: ۷۸). این گروه پیرامونی (برخلاف گروه مرکزی) دچار فقر و محرومیت بیشتری هستند و امکانات دنیای مدرن نظیر امکانات دنیای مجازی ممکن است باعث دامن زدن هرچه بیشتر به این نابرابر از منظر مقایسه‌ای شود. به طور مصداقی باید گفت که برای رفع مشکلات شهروندی در حوزه کاستن از جرایم علیه امنیت ملی توسط گروه‌های قومی باید گفت که یکی از راه‌حل‌ها آن است که به دنبال ایجاد فضایی بهینه برای اظهارنظرهای قومی از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی باشیم که با محوریت رسانه‌های گروهی غیردولتی و گروه‌های قومی به سمت تشکل‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی برای مشارکت در امور اجتماعی و برنامه‌های توسعه پایدار در سطح کشور سوق داده شوند (رضائی کلواری و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۲۰). مقصود، همان روایت اول از مشکلات و مسائل قومی توسط همان گروهی است که مشکل و یا مسأله برای آنان رخ داده است. بدین معنا که بیان صرف حقوق شهروندی و یا مصادیق آن در قوانین مختلف کفایت نمی‌کند، بلکه آنچه مهم است، پیشگیری از تهدیدات بالقوه در حوزه مشکلات اقوام و گروه‌های مذهبی و یا حتی اجتماعی در مناطق پیرامونی و حتی مرکز است که در صورت بی‌توجهی باعث خطرات جبران‌ناپذیری برای امنیت ملی کشور خواهند شد.

۱-۳-۳. توجه به مطالبات گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی

علاوه بر این باید گفت که حقوق شهروندی ناظر بر برابری است، اما تردیدی نیست که همواره برخی گروه‌های جامعه نیازمند حمایت بیشتری هستند. درباره شرایط جامعه ایران نیز گفته می‌شود که در فضای مجازی نیز هرکسی ممکن است قربانی جرایم سایبری باشد، اما گروه‌های جمعیتی خاص از دیگران بیشتر در معرض خطر هستند؛ این گروه‌ها شامل: زنان، نوجوانان، تازه واردان اینترنت و سایر گروه‌های خاص آسیب‌پذیر هستند (Hutton and Haantz, 2003: 98). به نظر می‌رسد حمایت از این گروه‌های شهروندی در جامعه نوعی حمایت از امنیت ملی و دفع تهدیدات است که به‌طور مشخص جرایم علیه امنیت ملی خوانده می‌شود. مطالعات نیز نشان دهنده آن است که اکثریت قریب به اتفاق جرایم سایبری توسط مردان صورت می‌گیرد. به همین دلیل زنان بیشتر در معرض بزه‌دیدگی هستند و بخشی اعظمی از متهمان جرایم سایبری نیز مردان هستند (حاجی ده‌آبادی و سلیمی، ۱۳۹۳: ۷۸). بدین ترتیب باید گفت که حمایت از زنان در فضای سایبری نیز نوعی همسویی مبتنی بر احترام و جلب رضایت آنان است تا از این رهگذر بتوان مانع گرایش

آنان به سمت منابعی غیر از منابع قانونی و پذیرفته شده در داخل شد. بدین معنا زنان در بستر فضای مجازی می‌بایست از چنان امنیتی برخوردار باشند که به مثابه فرصتی برای تقویت امنیت ملی و نه تهدیدی برای آن نگریسته شوند. در این صورت است که تهدید امنیت ملی کشور از منظر عدم فراهم بودن زمینه تعرض از سوی قدرتی خارجی به شکل فیزیکی (نظامی) و نرم (قدرت رسانه‌ای و فرهنگی) ناممکن خواهد شد. در اینجا نیز حق دسترسی آزاد شهروندان به اطلاعات و بیان روایت اول نقش مهمی در پیشگیری از جرایم علیه امنیت ملی خواهد داشت. به این دلیل که روایت‌گری از داخل بر مبنای منافع و امنیت ملی در چارچوب گروه‌های شناسایی شده و مرجع امری شدنی است.

باید گفت که ظرفیت‌های قانون اساسی به نحوی است که تکثر قومی و مذهبی را در چارچوب قانون اساسی به رسمیت می‌شناسد. برای بهره‌مندی از فرصت‌های موجود نیازمند شناخت دقیق و واقعی از امور و نه سرپوش گذاشتن بر این تنوعات است. زیرا هر یک از گروه‌های قومی نظیر هر قشر و گروه اجتماعی و سیاسی، رویکردهای ویژه‌ای را دنبال کرده و نماینده تفکر خاصی هستند که حتی از نظر اهداف، رویکردهای متضادی را نیز دنبال می‌کنند (روستاخیز، ۱۳۹۵: ۵۴). کوشش برای همبسته کردن این گروه‌ها با هدف نادیده گرفتن بیهوده و تهدیدزا است، اما پذیرش واقعیات و احترام به این تنوعات، دریچه‌ای برای ایجاد یک فرایند کلان جهت به رسمیت شناختن و پیوند این تنوعات با هویت ملی است. به نظر می‌رسد امروزه فضای مجازی نقش مهمی در ایجاد این بستر فراگیر بر عهده دارد. بنابراین باید به سمت ارتقای همبستگی و تقویت آن در شبکه‌های اجتماعی به پیش رفت (حیدری و شاوردی، ۱۳۹۲: ۵۷). به این دلیل که اقوام نیز نیازهای واقعی دارند که نیازمند شناخت نسبت به آنها و اقدام برای پاسخگویی، کنترل و هدایت به موقع آنان هستیم (همان: ۵۷). اقدام مشخص در این زمینه آن است که بتوان از اهل سنت، اقوام و مذاهب (غیر رسمی کشور) در اداره امور بهره ببریم و ظرفیت‌های حقوق شهروندی را برای همبستگی قومی-ملی و مذهبی-ملی به کار گرفت.

اقدام دیگر بسترسازی برای استفاده گروه‌های قومی یا زبانی در راستای بهره‌مندی از تدریس به زبان مادری در مقاطع تحصیلی است که در قانون اساسی نیز به آن اشاره شده است که در مناطق غرب و شمال غرب کشور بیش از پیش مورد توجه است. یا اینکه بتوان از نقش گروه‌های مرجع قومی و مذهبی برای ایجاد بستری انتقادی برای رساندن پیام و صدای گروه‌های قومی در سطوح بالاتر بهره برد (نادری و روستاخیز، ۱۳۹۶: ۱۳۹). همین رویه را می‌توان در نقاطی که پیوندهای مذهبی و قومی وجود دارد یا گروه‌ها و افراد بانفوذ وجود دارد، به کار گرفت.

۳-۲-۳. تلقی سلبریتی‌ها و گروه‌های مرجع به مثابه فرصت

امروزه برای جلوگیری از بروز جرایم علیه امنیت ملی نیازمند یافتن گروه‌های مرجع و اثرگذار هستیم تا بتواند در گستره وسیع فضای مجازی، با تهدیدات مقابله نماید. این تهدیدات همواره ملموس و عینی نیستند، بلکه به شکل بطئی و غیرمنتظره رخ می‌دهند. یکی از این گروه‌های مرجع، سلبریتی‌ها یا همان افراد مشهور هستند که در نظام معنایی جوامع نقش مهمی بازی می‌کنند. آنها به هواداران خود، لذت، شادی درد و رنج می‌دهد و در مقابل، ستایش یا بدگویی نصیب‌شان می‌شود (Nayar, 2009: 5). در شرایطی که بتوان از این فرصت جدید برای مقابله با آسیب‌ها و جرایم اجتماعی در حوزه فرهنگی و اجتماعی بهره برد، تهدیدات فرهنگی و نرم بر ضد امنیت ملی نیز خنثی شده یا به حداقل می‌رسد. اقدام قابل توجه در این زمینه استفاده از ظرفیت سلبریتی‌ها تحت عنوان «سفیر حسن نیت» برای مقابله با تهدیدات احتمالی است که ممکن است امنیت ملی را با مخاطره روبرو سازد. به عنوان مثال در مناطق مرزی و قوم نشین، سلبریتی‌ها می‌توانند از محبوبیت خود برای هدایت و ترغیب دوستداران و حامیان خود در راستای تقویت وحدت اجتماعی بهره ببرند. حتی در این زمینه نیز رسانه ملی می‌تواند با شناسایی این افراد، در موارد خاص و ویژه، محتوا و دیدگاه‌های خود را در شبکه‌های اجتماعی، جریان سازی نماید (فهمی سیوکی و پویا، ۱۳۹۹: ۶۰). افرادی که در حوزه سینما، ورزش و هنر، اجتماعی و رسانه یا محیط زیست و... فعالیت دارند و توسط مردم با اقبال روبرو می‌شوند، نقش مهمی در این زمینه بر عهده دارند. این رویه توسط قانون اساسی نیز می‌تواند توسط اصولی نظیر آزادی فعالیت، گفت‌وگو و آزادی بیان از سوی افراد جامعه پشتیبانی شود. به هر صورت در مواردی که تهدیدات قومی خارج از کشور مطرح است یا تهدیدات نظامی و رفتارهای منطقه‌ای و داخلی علیه کیان سرزمینی مطرح است، سلبریتی‌ها می‌توانند با دعوت به همدلی و فاصله گرفتن مردم (طرفداران خود) از این تهدیدات، نسبت به خنثی نمودن آنان اقدام نمایند. زیرا این افراد در میان مردم جایگاه برتری دارند و جمع کثیری نسبت به آنان شناخت دارد (اجتهادی و اکتشافی نیا، ۱۳۹۸: ۲۳). به نظر می‌رسد بسترسازی فرهنگی برای حضور سلبریتی‌ها در میان مردم و مشارکت آنان در امور سیاسی و اجتماعی در مواردی که بتوانند مانع گسترش یک بحران شوند، می‌بایست مدنظر قرار گیرد. زیرا سلبریتی‌ها نیز بدون واسطه‌های فرهنگی نمی‌توانند کارکرد مؤثری داشته باشند. بنابراین واسطه‌گرها نظیر رسانه‌های جمعی، شبکه‌های اجتماعی، آژانس‌های تبلیغاتی، انتشاراتی و... می‌توانند نقش آفرین باشند (ترابی و میرسالاری، ۱۴۰۱: ۱۳). بدین ترتیب هم واسطه‌گران و ابزارهای ارتباطی و بسترساز می‌بایست نقش خود را برای اثرگذاری سلبریتی‌ها به کار گیرند و هم اینکه سلبریتی‌ها نیاز است تا در مواردی که تهدیدات علیه امنیت ملی مطرح است، اقدامات لازم را انجام دهند. بدیهی است که این تأثیرگذاری و مراجعه به سلبریتی‌ها می-

بایست در چارچوب قوانین شفاف و مدون باشد تا زمینه برای تبدیل شدن این فرصت به تهدید نیز از بین برود. همچنان که هدف اصلی از این ظرفیت، استفاده از نقش و جایگاه سلبریتی‌ها برای دفع تهدیدات علیه امنیت ملی با رویکردی فرهنگی و اجتماعی و وحدت-آفرین است.

نتیجه‌گیری

حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اگرچه تحت همین عنوان مطرح نشده است، اما اصول آن نظیر برابری، آزادی، عدالت و امنیت در قالب مصادیق فردی و گروهی مطرح شده است. نتایج تحقیق گویای آن است که بر مبنای استفاده از ظرفیت‌های حقوق شهروندی برای مقابله با جرایم علیه امنیت ملی نیازمند در نظر گرفتن سه وجه حاکمیتی، عمومی و مردمی و توجه به نقش گروه‌های خاص (سیاسی و اجتماعی-فرهنگی) هستیم. بدین معنا که بتوان از ظرفیت‌های حقوق شهروندی نظیر امنیت برای توجیه نقش مؤثر دولت در فیلترینگ هوشمند، مقابله با جرایم علیه امنیت ملی و محتوای مجرمانه به عنوان وجه حاکمیتی بهره برد. در مرحله بعد می‌توان از نقش شهروندان و مشارکت آنان به مثابه وجه عمومی استفاده نمود. بدین معنا که اگر بتوان شهروندی سایبری را کوشش برای حضور شهروندان در بستری جدید تلقی نمود، مسؤلیت شهروندان در این عرصه نیز دچار تغییراتی می‌شود. با عنایت به مشارکت قانونی شهروندان در امر مقابله با تهدیدات سایبری و جرایم علیه امنیت ملی، «گشت زنی اینترنتی»، برای رصد فعالیت‌های ضد امنیت ملی که حتی ناقض اصول ۲۴ تا ۲۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران باشد، امری ضروری است. طرح این راهکار به دلیل سازگاری راه حل (گشت زنی اینترنتی شهروند سایبری) با خطراتی است که در بستر فضای سایبر و مجازی رخ می‌دهد. به عبارت دیگر، تهدیدات نیز نیازمند ابزارهای مقابله کننده از جنس خود هستند تا علاوه بر مشارکت شهروندان، خطرات ناشی از جرائم علیه امنیت ملی را در سریع‌ترین زمان ممکن به گوش مراجع حقوقی و قضایی رسانید.

اما وجه دیگر مقابله با جرایم علیه امنیت ملی از منظر حقوق شهروندی، دفع تهدیدات بالقوه در مناطقی است که به دلیل تبعات اجتماعی و سیاسی نیازمند توجه بیشتری هستند که امروزه به مدد گسترش فضای مجازی به خطراتی عینی تبدیل شدند. بنابراین شناسایی گروه‌های قومی، طرح مطالبات و خواسته آنان در فضای مجازی و استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌ای اقدام مهمی برای ایجاد نوعی انسجام ملی و مقابله با تهدیدات بر علیه منافع و امنیت ملی است. یعنی اینکه بتوان با پیوند زدن هویت ملی و قومی از طریق اعطای حقوق ویژه و احترام به تکثر و تنوع قومی از طریق حق استفاده از زبان مادری برای تدریس و یا داشتن رسانه ملی برای دفع تهدیدات علیه امنیت ملی بهره برد. اقدام دیگر استفاده از

ظرفیت و جایگاه گروه‌های مرجع نظیر سلبریتی‌ها و یا سایر گروه‌های مرجع است تا بتوانند در شرایط بحرانی، عموم مردم را برای حمایت از هویت ملی همبسته نمایند. بدین ترتیب باید گفت که هر سه وجه اقدامات حاکمیتی، عمومی و در نظر گرفتن نقش گروه‌های خاص در مقابله با جرایم علیه امنیت ملی از منظر حقوق شهروندی مهم و حیاتی است.

استناد به این مقاله: قاندى، محمدرضا. (۱۴۰۳). بهره‌گیری از ظرفیت‌های حقوق شهروندی برای مقابله با جرایم علیه امنیت ملی در فضای مجازی، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۸(۶۷)، ۳-۱۸.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مآخذ:

- احمدزاده بنزاز، سید عبدالمطلب؛ محمدی، مرتضی؛ مروارید، محمدرضا (۱۳۹۹)، «تأملی فقهی حقوقی در عین‌انگاری سهام شرکت‌های تجاری»، *آموزه‌های فقه مدنی*، شماره ۲۲.
- اجتهادی، مصطفی، اکتشافی‌نیا، وحید (۱۳۹۸)، بررسی جامعه‌شناختی مخاطبان فرهنگ سلبریتی‌ها در اینستاگرام سیاسی، *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، سال پنجم، شماره ۲۰.
- اسولیان، نائل (۱۳۸۸)، *نظریه سیاسی در گذار*؛ ترجمه حسن آب‌نیکی، تهران: انتشارات کویر.
- پالیزبان، محسن (۱۳۹۴)، بررسی رابطه اینترنت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه سیاست*، سال ۴۵، شماره سوم.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱)، مقدمه‌ای بر استراتژی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران؛ *رهافت‌ها و راهبردها*، تهران: نشر فرهنگ لقمان.
- ترابی، محمد، میرسالاری، سیدایمان (۱۴۰۱)، بررسی تأثیرگذاری سلبریتی‌ها در مسائل سیاسی و اجتماعی، *فصلنامه دانش‌نامه علوم سیاسی*، سال سوم، شماره نهم.
- جعفری، علی، برجعلی‌زاده، محمد (۱۴۰۱)، فضای سایبر و جهانی شدن گستره تهدیدات امنیتی، *فصلنامه امنیت ملی*، سال دوازدهم، شماره چهل و چهارم.
- جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۰)، *سیاست جنایی مشارکتی*، تهران: نشر میزان.
- جهانی‌راد، حجت‌الله، خرمی‌آلم، محسن، شماخی، صمد، علمی، محمد (۱۴۰۱)، تحلیلی بر پیامدهای امنیتی نابرابری فرصت‌های اقوام در جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه محیط‌شناسی راهبردی*، سال ۶، شماره ۲.
- حاجی‌ده‌آبادی، احمد، سلیمی، احسان (۱۳۹۳)، اصول جرم‌انگاری در فضای سایبر (با رویکردی انتقادی به قانون جرایم رایانه‌ای)، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، سال بیست و یکم، شماره ۸۰.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۳)، *جغرافیای سیاسی فضای مجازی* تهران: انتشارات سمت.
- حیدری، حسین، شاوردی، تهمینه (۱۳۹۲)، شبکه‌های اجتماعی مجازی و قومیت؛ فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌رو، *فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی*، سال بیستم، شماره ۴، صص ۶۴-۳۷.
- دشتی، بیتا، افشاری، مریم (۱۳۹۸)، مطالعه تطبیقی جرایم سایبری در ایران و حقوق بین‌الملل، *پژوهشنامه حقوق تطبیقی*، سال سوم، شماره چهارم.
- روستاخیز، بهروز (۱۳۹۵)، فضای مجازی و پوش‌های هویت قومی در بین فعالین مدنی بلوچ، طرح پژوهشی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- زینالی، امیر حمزه (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی: بستری برای اعمال کيفرهای اجتماع‌محور در ایران، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره ۶۴.
- شریتمداری جزایری، نورالدین (۱۳۷۹)، امنیت در فقه سیاسی شیعه، *مجله علوم سیاسی*، شماره نهم.
- شکری، محمد (۱۳۹۹)، *پیشگیری از جرایم سایبری علیه امنیت ملی در ایران*، تهران: انتشارات قانون‌یار.
- عباسی اتویی، محمد، بابایی‌مهر، علی، قاسمی، داوود (۱۴۰۱)، جایگاه امنیت مالی شهروندان در نظام فقهی و حقوقی، *فصلنامه رهافت انقلاب اسلامی*، سال شانزدهم، شماره ۵۸، صص ۲۳۴-۲۱۳.
- فرین، میشل (۱۳۸۹)، «حقوق بشر»، در *کتاب مسائل جهان سوم؛ سیاست در جهان در حال توسعه*، تألیف پیتر برنل و ویکی رندال، ترجمه احمد ساعی و سعید میرترابی، تهران: نشر قومس.
- فهمی سیوکی، محمدرضا، پویا، علیرضا (۱۳۹۹)، مدیریت خبر در استفاده از ظرفیت سلبریتی‌ها برای افزایش اعتماد به اخبار رسانه ملی، *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه*، سال ۳، شماره ۳، صص ۷۰-۴۱.
- قبادی، علیرضا (۱۳۸۱)، ضرورت مشارکت مردم در عرصه‌های فرهنگ، از مجموعه *مقالات دولت، مردم و همگرایی*، نوشته محسن فردو و اصغر رضوانی، جلد اول، تهران: نشر آن.
- ملکوئی، رسول، خلیل‌زاده، مونا (۱۴۰۰)، راهکار حقوقی تأمین امنیت سایبری، *فصلنامه وسایل ارتباط جمعی-رسانه*، سال ۳۳، شماره اول، پیاپی ۳۶.
- میرزایی، حمید، شعبان‌نیا منصور، مهدی، گرجی از ندریانی، علی اکبر (۱۴۰۰)، بررسی رویکردهای حاکمیت قانون برای اعمال فیلترینگ در فضای مجازی با بحران‌ها و تهدیدات اجتماعی، *دوفصلنامه مدیریت بحران*، ویژه نامه دوم.
- نادری، احمد، روستاخیز، بهروز (۱۳۹۶)، فضای مجازی و پوش‌های هویت قومی (مورد مطالعه: روشنفکران و فعالان مدنی بلوچ)، *مجله جهانی رسانه*، دوره ۱۲، شماره ۲.
- نجفی‌ابرنیادی، علی حسین (۱۳۸۲)، مشارکت مردم در سیاست جنایی و نقش رسانه‌ها در افزایش این مشارکت، گزارش اجمالی نخستین کارگاه آموزشی بزه‌کاری و رسانه‌های گروهی، کمیته‌ی سیاست جنایی مشارکتی، تهران: کمیسیون تدوین سیاست جنایی و اصلاح قوانین کیفری، شورای عالی توسعه قضایی.
- نش، کیت (۱۳۹۲)، *جامعه‌شناسی سیاسی معاصر؛ جهانی، قدرت و سیاست*، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: انتشارات کویر.
- ولوی، سعید، آهنگران، محمدرسل، آقای بیجستانی، مریم (۱۳۹۹)، حقوق شهروندی اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر قاعده احسان، *فصلنامه رهافت انقلاب اسلامی*، سال ۱۴، شماره ۵۱.
- Hutton, S. and S. Haantz (2003). "Cyber Stalking", Retrieved from <http://www.nw3c.org>.
- Nayar Pramod k (2009) seeing stars: spectacle, society and celebrity culture. *SAGE publications india*.
- Oyedemi T. (2015). Internet access as citizen's right? Citizenship in the digital age. *Citizenship Studies*. 19(2015). 450-464..

- study of cyber crimes in Iran and international law, *Comparative Law Research Journal*, 3rd year, 4th issue, pp. 83-110.
- Rostakhiz, Behrouz (2016), Virtual space and ethnic identity campaigns among Baloch civil activists, research project, Research Institute of Culture, Art and Communication, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Zinali, Amir Hamzeh (2007), Social capital: a platform for the implementation of community-oriented punishments in Iran, *Judicial Law Journal*, No. 64.
- Shariatmadari Jazayeri, Nuruddin (1379), Security in Shia Political Jurisprudence, *Journal of Political Science*, No. 9.
- Shokri, Mohammad (2019), Prevention of cybercrimes against national security in Iran, Tehran: Qonun Yar Publications.
- Abbasi Atoui, Mohammad, Babaei-Mehr, Ali, Ghasemi, Dawood (1401), the position of citizens' financial security in the jurisprudence and legal system, *Islamic Revolution Approach Quarterly*, 16th year, number 58, pp. 213-234.
- Freeman, Michelle. (1389), "Human Rights", in the book *Third World Issues; Politics in the developing world*, written by Peter Burnell and Vicky Randall, translated by Ahmad Sa'i and Saeed Mirtrabi, Tehran: Qoms Publishing House.
- Fahimi Seyuki, Mohammadreza, Pooya, Alireza (2019), news management in using the capacity of celebrities to increase trust in national media news, *Communication and Media Interdisciplinary Studies Quarterly*, Year 3, Number 3, pp. 70-41.
- Ghobadi, Alireza (1381), the necessity of people's participation in the fields of culture, from the collection of articles on government, people and convergence, written by Mohsen Fardo and Asghar Rizvani, volume 1, Tehran, published by An.
- Malkuti, Rasool, Khalilzadeh, Mona (1400), legal solution to ensure cyber security, mass media-media quarterly, year 33, number 1, series 36, pp. 69-99.
- Mirzaei, Hamid, Shaban-nia Mansour, Mehdi, Gurji Azandriani, Ali-akbar (1400), review of rule of
- References (In Persian)**
- Ejtihadi, Mustafa, Ektshafinia, Vahid (2018), Sociological survey of celebrity culture audience on political Instagram, *New Media Studies Quarterly*, Year 5, Number 20.
- O'Sullivan, Noel (2008), *Political Theory in Transition*; Translated by Hasan Ab Niki, Tehran: Kavir Publications.
- Palizban, Mohsen (2014), Investigation of the relationship between the Internet and the national security of the Islamic Republic of Iran, *Politics Quarterly*, year 45, number three, pp. 645-635.
- Tajik, Mohammadreza (2012), Introduction to the National Security Strategy of the Islamic Republic of Iran; Approaches and strategies, Tehran: Farhang Loqman Publishing.
- Torabi, Mohammad, Mirsalari, Seydayman (1401), Investigation of the influence of celebrities on political and social issues, *Quarterly Journal of Political Science*, Year 3, Number 9, pp. 1-17.
- Jafari, Ali, Barjalizadeh, Mohammad (1401), cyberspace and the globalization of security threats, *National Security Quarterly*, 12th year, 44th issue, pp. 361-396.
- Jamshidi, Alireza (1390), Participatory criminal policy, Tehran: Mizan Publishing.
- Jahani-Rad, Hojat-Allah, Khorrami-Alam, Mohsen, Shamakhi, Samad, Elmi, Mohammad (1401), an analysis of the security consequences of the inequality of ethnic opportunities in the Islamic Republic of Iran, *Strategic Environmental Quarterly*, year 6, number 2, pp. 92-63.
- Haji Dehabadi, Ahmad, Salimi, Ehsan (2013), Principles of criminalization in cyberspace (with a critical approach to the law of computer crimes)", *Majlis and Strategy Quarterly*, 21st year, No. 80, pp. 61-89.
- Hafez-Nia, Mohammad Reza (2013), *Political Geography of Tehran's Virtual Space*: Samit Publications.
- Heydari, Hossein, Shawardi, Tahmineh (2012), virtual social networks and ethnicity; Ahead opportunities and threats, *communication research quarterly*, 20th year, number 4, pp. 37-64.
- Dashti, Bitra, Afshari, Maryam (2018), Comparative

- law approaches for applying filtering in cyberspace with crises and social threats, biannual crisis management journal, special issue 2, pp. 28- 15.
- Naderi, Ahmad, Rustakhiz, Behrouz (2016), Virtual space and ethnic identity campaigns (case study: Baloch intellectuals and civil activists), World Media Journal, Volume 12, Number 2, pp. 130-152.
 - Najafi Abrandabadi, Ali Hossein (2012), People's participation in criminal policy and the role of the media in increasing this participation, summary report of the first training workshop on delinquency and mass media, Participatory Criminal Policy Committee, Tehran: Criminal Policy Development and Penal Law Reform Commission, Supreme Council Judicial development.
 - Nash, Keith (2012), Contemporary Political Sociology; Jahani, Power and Politics, translated by Mohammad Taghi Delfrooz, Tehran: Kavir Publications.
 - Valvi, Saeed, Ahangaran, Mohammad Rasul, Aghaei Bejestani, Maryam (2019), Islamic citizenship rights in the system of the Islamic Republic of Iran with an emphasis on the rule of benevolence, Islamic Revolution Quarterly, year 14, number 51, pp. 24-46.